

14η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

- ΧΡΟΝΟΣ: 1ος χρόνος περιπλανήσεων του Οδυσσέα (2 μέρες)
- ΤΟΠΟΣ: Νησί των Κυκλώπων (σπηλιά του Πολύφημου)
- ΠΡΟΣΩΠΑ: Οδυσσέας, Πολύφημος, σύντροφοι του Οδυσσέα, Κύκλωπες

Κύκλωπες

- Ζουν απομονωμένοι μέσα σε σπηλιές· δεν έχουν θεσμούς (φιλοξενίας π.χ.) ούτε κάποια οργάνωση κοινωνική ή πολιτική (επικοινωνία μεταξύ τους, συνέλευση για τη συζήτηση κοινών θεμάτων και λήψη αποφάσεων) ούτε δεσμεύσεις ηθικές (αίσθηση δικαίου, π.χ.)· δεν έχουν τεχνίτες για την κατασκευή караβιών, ώστε να επικοινωνούν με άλλους τόπους· δεν σέβονται τους θεούς.
- Παρουσιάζονται τερατόμορφοι (γιγαντόσωμοι και μονόφθαλμοι, υπερφυσικά δυνατοί και ανθρωποφάγοι, ανήκουν όμως στην κατηγορία του ανθρώπινου γένους, αφού μιλούν και σκέπτονται (απλοϊκότατα βέβαια, γι' αυτό και εύκολα εξαπατώνται), ανάβουν φωτιά, εκμεταλλεύονται γιδοπρόβατα, κτλ. → Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι Κύκλωπες «αντικατοπτρίζουν περισσότερο πρωτόγονες καταστάσεις της ανθρωπότητας παρά αληθινά τέρατα».

Η ζωή, όμως, των Κυκλώπων έχει και θετικά στοιχεία: Ζουν μια ανέμελη ζωή και τα αμπέλια και τα δημητριακά φυτρώνουν στη γη τους χωρίς οι ίδιοι να χρειάζεται να ασχοληθούν με τις επίπονες αγροτικές εργασίες.

Σ' αυτόν τον προπολιτισμικό κόσμο **εισβάλλει ο πολιτισμένος** (στην επική του εκδοχή) ήρωας με σκοπό να τον γνωρίσει, επιχειρεί όμως και να τον φέρει, εκβιαστικά, στο επίπεδο του δικού του πολιτισμού: Παρουσιάζεται στον Κύκλωπα **ως ικέτης** και του μιλά στην αρχή με ειλικρίνεια διεκδικώντας τα δικαιώματα του ικέτη και του **ξένου** στο όνομα του Ξένιου Δία (85-97/), ο Κύκλωπας όμως μένει ασυγκίνητος από τις ηθικές αξίες του πολιτισμένου κόσμου (300-7/): ο Οδυσσέας θεωρεί κακούργημα την ανθρωποφαγία του, που την τιμωρεί ο Δίας (531-4/), ο Κύκλωπας όμως τρώει ανθρώπους όπως πίνει το γάλα του (3 7-8/). Η σύγκρουσή τους είναι αναπόφευκτη αλλά με τρόπους και μέσα εντελώς διαφορετικά.

Η περιπέτεια του Οδυσσέα στο νησί των Κυκλώπων μοιάζει με παραμύθι γιατί :

A) Υπάρχουν πολλές παραλλαγές του παραμυθιού του Κύκλωπα στην παγκόσμια μυθολογία, στις οποίες ο πρωταγωνιστής είναι ένα τέρας με το οποίο θα τα βάλει ένα έξυπνο παλικάρι.

B) Η σκηνή διαδραματίζεται σε ένα φανταστικό μέρος

Γ) Συγκρούεται ο καλός (Οδυσσέας) με τον κακό (Πολύφημο) και τονίζεται η επιβολή της (πολιτισμένης) δύναμης του νου στην (πρωτόγονη) σωματική δύναμη.

Δ) Υπάρχει αίσιο τέλος (happy end)

«**Η μήτις είναι** [...] μια μορφή νόησης και σκέψης, ένας τρόπος γνώσης· προϋποθέτει ένα περίπλοκο σύνολο νοητικών στάσεων, διανοητικών συμπεριφορών, που συνδυάζουν την όσφρηση, την οξυδέρκεια, την προβλεπτικότητα, την ευστροφία πνεύματος, την προσποίηση, την καπατσούνη, την επαγρύπνηση, την αίσθηση της ευκαιρίας, διάφορες επιδεξιότητες, μια μακρόχρονη εμπειρία.» (Vernant-Detienne)

Στην «Κυκλώπεια» αναδεικνύεται η μήτις του πολυμήχανου Οδυσσέα περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο επεισόδιο.

Σημεία που επαληθεύουν την άποψη αυτή:

α. στ. 308-316:.....

β. στ. 385-402:

γ. στ. 406-410, πρβλ. 455-461:

δ. στ. 491 - 494:.....

Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ – Η ΙΚΕΣΙΑ

Όπως και σε προηγούμενα αποσπάσματα, έτσι και σε αυτό προβάλλονται οι δύο πολύ σημαντικοί θεσμοί της ομηρικής εποχής : Αυτός της **φιλοξενίας** και αυτός της **ικεσίας**. Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του παρουσιάζονται στον Πολύφημο ως ικέτες και επικαλούνται τον ξένιο Δία, ζητώντας φιλοξενία (293-297). Ο Πολύφημος θα έπρεπε να πράξει ό,τι ο Τηλέμαχος στον Μέντη ή η Ναυσικά στον Οδυσσέα. Όμως ο Κύκλωπας, όχι μόνο δεν περιπτοήθηκε τους ικέτες, αλλά καταβρόχθισε κάποιους από αυτούς και σκόπευε να τους φάει όλους!

ΥΒΡΙΣ-NEMESIS-ΤΙΣΙΣ

Η υβριστική συμπεριφορά του Πολύφημου, που είδαμε πιο πάνω (**ύβρις**) προκάλεσε την οργή των θεών και την τιμωρία του με την τύφλωσή του (**νέμεσις, τίσις**). Έτσι επιβεβαιώθηκε για άλλη μια φορά το σχήμα που υπάρχει συχνά στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

ΑΝΘΡΩΠΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ

Η νίκη του έξυπνου, πολυμήχανου και θαρραλέου Οδυσσέα στην αναμέτρησή του με τον πελώριο και δυνατό Πολύφημο αναδεικνύει τον **ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της Οδύσσειας** και τονίζει το ότι ο άνθρωπος μπορεί να πετύχει τα πάντα στηριζόμενος στις πνευματικές και ψυχικές του ικανότητες.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. **Οδυσσέας**: Η περιέργειά του να γνωρίσει τον Κύκλωπα βάζει σε περιπέτειες τον ίδιο και τους συντρόφους του. Είναι γενναίος, αν και αισθάνεται σε κάποιο σημείο φόβο (282-283). Στη σπηλιά του Πολύφημου ο ήρωας δεν είναι ακόμη πολύπαθος· τον χαρακτηρίζει τόλμη και διάθεση ερευνητική. Δοκιμάζει έτσι τον Κύκλωπα στο όνομα του Ξένιου Δία. Αναλαμβάνει ως αρχηγός και ήρωας να μιλήσει αυτός στον Πολύφημο και εκφράζει το σεβασμό του προς τους θεούς (ικεσία, επίκληση ξένιου Δία). Όταν διαπιστώνει τις προθέσεις του Κύκλωπα με δόλιο τρόπο, δίνει πλαστά στοιχεία, δείχνοντας για μια ακόμη φορά την ευστροφία του (310-316). Όταν ο Κύκλωπας τρώει κάποιους συντρόφους του, λυγίζει και οργίζεται (324-333). Γρήγορα όμως σκέφτεται πιο ψύχραιμα και συγκρατεί την οργή του, δείχνοντας σύνεση (334-337). Είναι ικανός αρχηγός και φιλέταιρος μιας και προσπαθεί με κάθε τρόπο να σώσει τους συντρόφους του. Καταστρώνει και υλοποιεί ένα ευφυέστατο και παράτολμο σχέδιο. Ως αρχηγός βγαίνει τελευταίος από τη σπηλιά. Αναγνωρίζει το λάθος του να επιμένει να γνωρίσει τον Κύκλωπα, παρά την αντίθετη άποψη των συντρόφων του (248-249, 253) Επιβεβαιώνει στο έπακρο τους χαρακτηρισμούς του πολύτροπου/του πολυμήχανου, ως επικός ήρωας όμως δεν αποφεύγει την καυχησιολογία –και δίνει στοιχεία στον Πολύφημο για την κατάρα του– ούτε την υπέρβαση των ανθρώπινων ορίων – και προσβάλλει τον Ποσειδώνα. Γίνεται έτσι υβριστής, γι' αυτό ο Δίας, αντί να δεχτεί τη θυσία του, καθορίζει την τιμωρία του. Στη συνέχεια ο Οδυσσέας, πληρώνοντας το

αμάρτημά του και αναπτύσσοντας καρτερία στις συμφορές, θα αποδειχτεί και πολύπαθος και καρτερικός.

2. **Σύντροφοι Οδυσσέα** : Παρουσιάζονται συνετοί και διορατικοί (248-249), αφού παρακαλούν τον Οδυσσέα να φύγουν από τη σπηλιά όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Αν και ο Οδυσσέας δεν συμφωνεί, παραμένουν υπάκουοι στις εντολές του αρχηγού τους. Σαστίζουν στη θέα του Κύκλωπα (262) και διστάζουν να τον αντιμετωπίσουν (285-286). Στη συνέχεια εμπιστεύονται τυφλά τον Οδυσσέα και υλοποιούν το ευφυές σχέδιό του. Είναι πειθαρχημένοι, φοβισμένοι.

3. **Κύκλωπας** : Διαθέτει τεράστια σωματική δύναμη παρουσιάζεται πελώριος και υπερφυσικά δυνατός (259, 266-267) και προκαλεί τρόμο στον Οδυσσέα και τους συντρόφους του (262, 282-283). Είναι ασεβής και αλαζόνας, υπερτιμά τις δυνάμεις του και φέρεται ως υβριστής (300-304). Είναι ανθρωποφάγος (317-321, 344). Υστερεί σε πνευματικές ικανότητες, είναι αφελής, καθώς πείθεται απ'τα λόγια του Οδυσσέα (310-316, 455). Αν και δυνατότερος από τον Οδυσσέα, ηττάται από αυτόν και εξευτελίζεται.

ΤΕΧΝΙΚΕΣ

Προοικονομία

A) στ. 253-254 : Ο Οδυσσέας λέει ότι θα ήταν συμφερότερο να άκουγε τους συντρόφους του και να έφευγαν από τη σπηλιά. Έτσι προετοιμαζόμαστε να ακούσουμε τις περιπέτειες που θα ακολουθήσουν μόλις εμφανιστεί ο Κύκλωπας.

B) στ. 300-304 : Η αλαζονική στάση του Πολύφημου (ΥΒΡΙΣ) προαναγγέλλει την τιμωρία του (NEMESIS)

Γ) στ. 503-506 : Τα λόγια του Κύκλωπα προοικονομούν τα βάσανα που θα περάσει ο Οδυσσέας.

Επική ειρωνεία

A) στ. 314-316 : Ο Οδυσσέας λέει στον Πολύφημο ότι το καράβι του έχει καταστραφεί και πως τάχα δεν έχει άλλους συντρόφους, ενώ εμείς ξέρουμε πως αυτό είναι ψέμα.

B) στ. 393-396 : Ο Πολύφημος πίνει με ευχαρίστηση το κρασί που του προσφέρει ο Οδυσσέας, ενώ εμείς γνωρίζουμε πως η προσφορά του κρασιού ήταν μέρος του σχεδίου της τύφλωσης του Κύκλωπα.

Γ) στ. 409-410 : Ο Οδυσσέας λέει στον Πολύφημο ότι ονομάζεται Ούτις, ενώ εμείς ξέρουμε ότι αυτό είναι ψέμα.

Κατά το εϊκός και αναγκαίον

Είναι αναγκαίο ο Οδυσσέας και οι σύντροφοι να βρουν ένα δόλιο τρόπο για να τυφλώσουν τον Κύκλωπα και να βγουν από τη σπηλιά. Μας φαίνεται λογικό το ότι είχαν μαζί τους κρασί για να το προσφέρουν ως αντίδωρο, σύμφωνα με την ομηρική φιλοξενία, κάτι που τελικά εξυπηρέτησε τα σχέδιά τους.

Τεχνικές αφήγησης

A) **Αναδρομική αφήγηση** (flash back) : Ο Όμηρος είχε ξεκινήσει την αφήγηση της Οδύσειας από τη μέση (in medias res), μετά από υπόδειξη της Μούσας. Από τη ραψωδία 1 ως τη ραψωδία 6, ο Οδυσσέας αφηγείται τις περιπέτειές του από τη στιγμή που έφυγε από την Τροία ως τη στιγμή που έφτασε στο νησί της Καλυψώς.

Β) **Πρωτοπρόσωπη αφήγηση** : Ο Οδυσσέας αφηγείται τις περιπέτειές του, κάτι που κάνει την αφήγηση πιο δραματική.

Γ) **Περιγραφή** : π.χ. της σπηλιάς

Δ) **Διάλογος** : Μεταξύ Οδυσσέα και Κύκλωπα, προβάλλονται έτσι με δραματικό τρόπο τα συναισθήματα και οι ιδέες των πρωταγωνιστών.

Αντιθέσεις

1)Σύνεση των συντρόφων – Ανοησία του Οδυσσέα. 2) Επίκληση των θεών και των άγραφων νόμων της φιλοξενίας από μέρους του Οδυσσέα – Άρνηση των θεών και της φιλοξενίας από μέρους του Κύκλωπα.3) Κουτοπονηριά του Πολύφημου – Σύνεση, εξυπνάδα και προνοητικότητα του Οδυσσέα

Τυπικές εκφράσεις και τυπικά επίθετα

εγώ αποκρίθηκα...λόγια (284) : τυπική έκφραση

έτσι του μίλησα...μ' άσπλαχνο φυσικό (299) : τυπική έκφραση

αμέσως αποκρίθηκα (312) : τυπική έκφραση

κοσμοσείστης Ποσειδών (314) : τυπικό επίθετο

θεία Αυγή (339) : τυπικό επίθετο

θείο ποτό (386) : τυπικό επίθετο

έτσι του μίλησα...την απάντηση (411) : τυπική έκφραση

Κι εκείνοι ανταπαντώντας...αγόρευαν (456) : τυπική έκφραση

μεγάλου Δία (458) : τυπικό επίθετο

δεσποτικό πατέρα σου (459) : τυπικό επίθετο

φάνηκε ρόδινη...Αυγή (485) : τυπική έκφραση

δυνατός Πολύφημος (495) : τυπικό επίθετο